

І. Қырықпа, А. Қазнабай, А.О. Мусабекова
 Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті
 Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.
a.kaznabay@mail.ru

МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУДАҒЫ РӨЛІ

Бұл мақалада менеджменттің ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттырудағы рөлі қарастырылады. Ұлттық экономика үшін менеджменттің тиімділігі бәсекеге қабілеттілікке тікелей әсер етеді, себебі ол кәсіпорындар мен ұйымдардың тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз етеді. Менеджмент жүйелері арқылы ресурстарды тиімді пайдалану, инновацияларды енгізу және стратегиялық жоспарлау сияқты факторлар ұлттық экономиканың жаһандық нарықтағы орнына әсер етеді. Бұл мақалада осы процестердің механизмдері мен ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін қолданылатын менеджмент құралдары зерттеледі.

Ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігі – мемлекеттің халықаралық нарықта өнімдері мен қызметтерінің сапасы мен бағасы бойынша бәсекеге түсу қабілеті. Экономиканың тиімділігі көбінесе дұрыс ұйымдастырылған менеджментке байланысты. Қазіргі кезде менеджмент тек кәсіпорын деңгейінде ғана емес, сонымен қатар ұлттық деңгейде де маңызды рөл атқарады. Ұйымдардың ішкі тиімділігін арттыру, ресурстарды тиімді пайдалану, инновациялар мен технологияларды енгізу және сыртқы нарықтарға шығу стратегияларын құру секілді міндеттер менеджменттің негізгі бағыттары болып табылады. Бұл процестер ұлттық экономиканың дамуына ықпал етіп, оның бәсекеге қабілеттілігін арттырады.

Менеджменттің анықтамасы және оның рөлі. Менеджмент – бұл ұйымдарды басқару және олардың тиімділігін арттыру үшін қолданылатын әдістер мен тәжірибелер жиынтығы. Ол стратегия құрудан бастап, кадрларды басқару, ресурстарды жоспарлау және инновацияларды енгізуге дейінгі барлық кезеңдерді қамтиды. Менеджменттің басты мақсаты – ұйымдардың алға қойған мақсаттарына тиімді жетуін қамтамасыз ету. Ұлттық экономика деңгейінде менеджмент бәсекеге қабілеттілікті арттырудың маңызды құралы ретінде қарастырылады, себебі ол ресурстарды тиімді пайдалану мен жаңа технологияларды енгізу арқылы экономикалық өсуге ықпал етеді [1].

Әлемдік тәжірибеде менеджменттің ұлттық экономикаға ықпалын нақты мысалдармен көрсетуге болады. Мысалы, Оңтүстік Кореяның дамуы кезінде мемлекет пен ірі корпорациялар арасындағы стратегиялық серіктестік елдің экономикалық бәсекеге қабілеттілігін арттыруға мүмкіндік берді. Samsung және Hyundai сияқты ірі компаниялар тиімді менеджмент жүйелері арқылы жаһандық нарыққа шығып, әлемдік көшбасшылардың қатарына кірді. Бұл компаниялардың жетістігі елдің жалпы экономикасына оң әсер етті. Осыдан ұлттық деңгейдегі менеджменттің бәсекеге қабілеттілікті арттырудағы рөлін байқауға болады.

Бәсекеге қабілеттілік ұғымы және оның көрсеткіштері. Ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігіне әсер ететін негізгі факторлар – инновация, технологиялық даму, өндірістік тиімділік және сыртқы нарықтарда өнімнің тартымдылығы [2]. Бұл көрсеткіштерді арттыру үшін менеджмент құралдары тиімді қолданылуы қажет. Кәсіпорындар менеджменті өндіріс тиімділігін арттырып қана қоймай, сонымен бірге сыртқы нарықтарға шығу мүмкіндіктерін кеңейтеді.

Елдің бәсекеге қабілеттілігін арттыруда инновациялар маңызды рөл атқарады. Мысалы, Германияның автомобиль өнеркәсібі – инновациялық менеджмент пен технологиялық дамудың айқын мысалы. BMW және Mercedes-Benz сияқты компаниялар инновацияға бағытталған менеджмент стратегияларының арқасында жаһандық нарықта тұрақты бәсекеге қабілеттілікке ие. Олар жаңа технологияларды енгізу арқылы өнімдерінің сапасын арттырып, бәсекелестерінен озық болуда. Бұл Германия экономикасының жаһандық деңгейде мықты бәсекеге қабілетті болуына әсер етті.

Менеджмент құралдары және әдістері. Менеджменттің ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал ету үшін қолданылатын негізгі құралдарына мыналар жатады:

- Стратегиялық басқару: ұйымның болашақ даму бағытын анықтау және сол бағытта жүйелі жұмыс істеу. Ұлттық деңгейде бұл экономикаға ұзақ мерзімді даму мақсаттарын белгілеу үшін қажет [3].

- Инновацияларды басқару: жаңа технологияларды енгізу және оларды экономиканың әртүрлі секторларында пайдалану. Инновациялық менеджмент ұлттық экономикаға жаңа өнімдер мен қызметтер енгізу арқылы бәсекеге қабілеттілікті арттыруға мүмкіндік береді [4].
- Кадрлық менеджмент: қызметкерлердің кәсіби деңгейін арттыру және олардың жұмыс тиімділігін күшейту. Ұлттық деңгейде жоғары білікті мамандарды даярлау арқылы еңбек өнімділігі артады [5].
- Қаржылық менеджмент: кәсіпорындардағы қаржылық ағындарды басқару және капиталды тиімді пайдалану ұлттық экономиканың қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз етеді.

Стратегиялық басқарудың табысты жүзеге асуына Финляндия мысал бола алады. Бұл ел өзінің білім беру және инновациялық стратегияларын менеджмент құралдары арқылы жетілдіріп, әлемдік білім беру жүйесіндегі көшбасшылық орнын алды. Сонымен қатар, кадрлық менеджменттің тиімділігі елдегі кадрлар даярлау жүйесінің дамуына әкеліп, еңбек өнімділігін арттырды. Осыған ұқсас нәтижелерді Қытай да көрсетті. Қытайдың қаржылық және стратегиялық басқару арқылы ұлттық экономиканы жаһандық аренаға шығарып, жылдам өсіп келе жатқан экономикалық державаға айналғаны стратегиялық менеджменттің қаншалықты маңызды екенін дәлелдейді.

Жаһандық нарықтағы бәсекеге қабілеттілікті арттыру. Жаһандық экономика жағдайында ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігі елдің сыртқы экономикалық саясатына және халықаралық саудадағы орнын анықтауға байланысты. Менеджменттің стратегиялық рөлін жүзеге асыру үшін мемлекеттер тұрақты даму стратегияларын енгізіп, сыртқы нарықтарға бейімделуі керек [1].

Жапонияның халықаралық нарықтағы жетістігі – жаһандық нарықта бәсекеге қабілеттілікке жетудің бір үлгісі. Елдің үкіметі мен кәсіпорындары инновацияларға инвестиция құйып, сыртқы нарықта тиімді басқару стратегияларын енгізді. Toyota компаниясының халықаралық аренада автомобиль өндірісіндегі жетекші рөл атқаруы – бұл басқарудың жаһандық нарықта бәсекеге қабілеттілікті арттырудағы сәтті мысалы.

Жалпы менеджменттің ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыруда шешуші рөл атқаратыны бұрыннан дәлелденген. Әсіресе, жаһандық бәсекеге қабілеттілік индексі (Global Competitiveness Index) арқылы мемлекеттердің экономикалық жағдайы мен тиімділігін өлшеу тәсілдері қолданылады. 2023 жылғы Дүниежүзілік экономикалық форумның есебінде мемлекеттердің бәсекеге қабілеттілігі бірнеше факторлар арқылы бағаланады: инновациялар, технологиялық жетістіктер, макроэкономикалық тұрақтылық және инфрақұрылым [6].

Жаңа инновациялық стратегияларды енгізу және оларды тиімді басқару тек жеке кәсіпорындар үшін ғана емес, мемлекет үшін де маңызды. Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (OECD) инновация мен экономикалық өсу арасындағы байланысты зерттеді. Олардың есебінде инновациялардың экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттырудағы маңызды рөлі атап өтілген. Бұл ұйым инновациялық менеджментті дамыту арқылы жаңа өнімдер мен қызметтер енгізу, сондай-ақ технологиялық үдерістерді оңтайландырудың экономикалық өсуге ықпалын көрсетеді [7].

Осыған сәйкес, Финляндия мен Швеция секілді мемлекеттер инновацияларды басқару және оларды экономикалық саясатқа енгізу арқылы жоғары нәтижелерге жетті. Бұл елдерде менеджмент құралдары арқылы инновациялық экожүйе қалыптастырып, экономиканы жаңа деңгейге көтеру мүмкін болды. Мысалы, Nokia компаниясының мобильдік технологияларды дамытуы Финляндияның технологиялық жетістіктері арқылы жаһандық нарықта бәсекеге қабілеттілікке ие болғанын көрсетеді.

Инновациялар мен технологияларды басқару. Кластанс М. Кристенсен өзінің *The Innovator's Dilemma* атты кітабында инновацияның ұлттық экономикаға әсерін көрсетеді. Ол жаңа технологияларды енгізу мен қазіргі жүйелер арасындағы қарама-қайшылықтарды талдайды. Кристенсеннің пікірінше, инновациялық компаниялар мен мемлекеттер ескірген бизнес-модельдерден бас тартып, жаңа технологияларға бейімделе отырып, жаһандық бәсекеге қабілеттілікке жетеді [8]. Бұл идеяға сәйкес, Қытайдағы Huawei және Alibaba секілді технологиялық компаниялардың жетістігі инновациялық менеджменттің маңыздылығын көрсетеді. Бұл компаниялар өздерінің технологиялық даму стратегияларын халықаралық нарықтарға бағыттай отырып, бүкіл әлемге өз ықпалын арттырды. Қытайдың осы компанияларды мемлекеттік қолдаумен дамытуы елдің жаһандық бәсекеге қабілеттілік деңгейін жоғарылатты.

Қаржылық менеджмент және стратегия. Kaplan және Nortonның *The Balanced Scorecard* атты еңбегінде қаржылық менеджменттің кәсіпорындар мен мемлекеттер үшін стратегиялық рөл атқаратыны талданады. Қаржылық көрсеткіштерді басқару арқылы елдің экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз ету мүмкіндігі жоғарылайды. Балансты көрсеткіштер картасы (Balanced Scorecard) арқылы

ұйымдар мен мемлекеттер қаржылық, ішкі процестер, инновация және кадрларды басқару арқылы өздерінің стратегияларын жүзеге асыра алады [10]. Бұл әдіс көптеген дамыған елдерде кеңінен қолданылып келеді. Мысалы, Германияның экономикалық стратегиялары осы көрсеткіштерді қолданып, ұлттық деңгейде қаржылық тұрақтылық пен инновациялық даму арасындағы тепе-теңдікті сақтап отыр. Daimler және Siemens секілді ірі неміс компаниялары қаржылық және стратегиялық басқаруды үйлестіре отырып, халықаралық нарықта тұрақты көшбасшылардың бірі болып қала беруде.

Қорытындылай келе менеджмент ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың негізгі драйвері ретінде маңызды рөл атқарады. Стратегиялық басқару, инновацияларды енгізу, кадрлық және қаржылық менеджмент құралдары арқылы елдің экономикалық әлеуеті артып, жаһандық нарықта бәсекеге қабілеттілік деңгейі жоғарылайды. Қазіргі жаһандану дәуірінде әрбір мемлекет ұлттық экономиканың тиімділігін арттыру үшін менеджменттің озық әдістерін енгізуі қажет. Менеджменттің табысты жүзеге асуы тек ел ішіндегі ғана емес, жаһандық нарықтағы экономикалық орынды нығайтуға мүмкіндік береді. Сонымен, бұл процестің сәтті жүзеге асуы елдердің халықаралық аренадағы орнына тікелей әсер етеді [6][7][10].

Әдебиеттер тізімі

1. Porter, M. E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press.
2. Barney, J. B. (1991). Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99-120.
3. Drucker, P. (2001). *The Essential Drucker*. Harper Business.
4. Grant, R. M. (1996). Toward a Knowledge-Based Theory of the Firm. *Strategic Management Journal*, 17, 109-122.
5. Schumpeter, J. A. (1942). *Capitalism, Socialism and Democracy*. Harper & Brothers.
6. World Economic Forum. (2023). *Global Competitiveness Report*. Retrieved from <https://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2023>.
7. OECD. (2021). *Innovation and Growth: Rationale for an Innovation Strategy*. OECD Publishing. Retrieved from <https://www.oecd.org>.
8. Christensen, C. M. (1997). *The Innovator's Dilemma: When New Technologies Cause Great Firms to Fail*. Harvard Business Review Press.
9. Kogut, B., & Zander, U. (1992). Knowledge of the Firm, Combinative Capabilities, and the Replication of Technology. *Organization Science*, 3(3), 383-397.
10. Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (1996). *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*. Harvard Business Review Press.

FTAХА 06.54.31

Д.Мәкен, Д.Серикова, А.О.Мусабекова
Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.
makendana@gmail.com

ӘЙЕЛДЕР КӘСІПКЕРЛІГІ: ТАБЫСҚА ЖЕТУ ЖОЛЫ, ҚИЫНДЫҚТАР МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Кәсіпкерліктің дамуы көптеген әйелдерге өз амбицияларына қол жеткізуге және әртүрлі салаларда табысқа жетуге мүмкіндік берді. Дегенмен, әйелдердің табысты кәсіпке жету жолы әрдайым оңай әрі тез болған жоқ. Соған қарамастан, көптеген табысты әйел-кәсіпкерлер әлемдік экономикада маңызды тұлғаларға айналып, басқаларды бизнеске белсенді қатысуға шабыттандырып келеді. Бұл мақалада әйелдер кәсіпкерлігінің негізгі ерекшеліктерін, оның артықшылықтары мен әйелдердің кезігетін қиындықтарын, сондай-ақ осы бағыттың болашақтағы даму мүмкіндіктерін қарастырамыз.

Әйелдер кәсіпкерлігі — бұл әйелдер басқаратын немесе жетекшілік ететін кәсіпкерлік қызмет. Бүгінгі таңда әйелдер сән, косметика, технологиялар және қаржы сияқты бизнес салаларында белсенді көрінуде. Аморужзо: "Сен бір ғана өмірді таңдауға міндетті емессің. Сені бақытты ететін барлық іспен айналыс.", - бұл шабыттандыратын ой, адам әртүрлі қызығушылықтарды қатар алып жүріп, өз құмарлықтарына еріп, өзін бір ғана іспен шектемеуге болатынын көрсетеді [1]. Зерттеулерге сәйкес,